

Tóth Sándor történész (Kolozsvár) előadása: A román politikai gondolkodás

1991. április 16.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27038>

Hangfájl: 096_097.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Tóth Sándor: És már enyém a szó. Hát kedves, hogy szólítsam magukat, hölgyeim-uraim, kollégiumi közösség, vagy akinek ez egy kicsikét... közönség, igen. Elolvastam itt a plakátot, amit kifüggesztettek az én mai jelenlétemről. Én azt hiszem, hogy ez egy nagyon általános dolog, hogy amikor egy ilyen előadó megérkezik, akkor az első szava az kell, hogy legyen, hogy igen, de és egy kicsikét pontosítson.

[00:00:49](#)

Hogy is szól a cím? *A román nacionalizmus történelmi gyökerei*, igen? Hát akkor nem is kell olyan nagyon gyökereiről, mondjuk így, igen és akkor még egy kicsikét szűkítünk a dolgon, mert különben olyan általánosságokat kéne, mondjak, amik túlságosan sok helyen előfordulnak. És ami nagyon általános, az annál talán jobb. Gondoltam én, hogy ha szűkítem a témát és azt mondom *A román politikai gondolkodás*.

[00:01:43](#)

Tovább szűkítem, mert ez is egy eléggé széles dolog, de van itten és az önök számára ezt találtam. Olyannak, amiből valami új, olyan szín keverődik ki, ami jellemző. És ami a pars pro toto jegyében ugye úgy az egésznek a jellemzéséhez is hozzájárul. Ennekem egy elég hosszú időn keresztül ennek a témának, szélesebben a román nemzetkarakter témájának, a román forrásait kezdtem én el olvasgatni és bőven jegyzetelni.

[00:02:41](#)

Ennek során volt találkozásom azzal a klasszikusnak nevezhető, a román politikai gondolkodás egyik klasszikusának nevezhető alakjával. Ștefan Zeletinnek hívják, akinek tulajdonképpen két olyan alpműve van, ami a témánkba belekapcsolódik. Az egyiknek az a címe, hogy *Burghezia română - A román*, most lehet *polgárságnak* is mondani, inkább talán *burzsoáziának* kéne mondani az ő koncepciójában, talán ez az árnyalat jobban, találójabb a fordítása.

[00:03:32](#)

Tehát *A román burzsoázia*. A másiknak egyszerűen az a címe, hogy *Neoliberalismul - Újliberalizmus*. Tudniillik ő a román Nemzeti Liberális Pártnak az apológétája,

végeredményben ezt már előre elárulhatom, majd aztán meglátjuk, hogy hogyan. Na, mostan ennek az első, ez a *Burghezia română*, a román burzsoáziáról szóló munkája, ez megjelenik 1925-ben.

[00:04:14](#)

Én ezt bőségesen kijegyzeteltem, néhány jegyzett lapot elhoztam magammal, hogy a hitelesség kedvéért. És arra gondoltam, hogy ezt ismertetni. Ebből talán valami érdemes dolog kerekedhet ki. Persze ahhoz, hogy ezt ismertessem, ahhoz mégiscsak bele kell, helyezzem ezt a szerzőt annak a szellemi életnek az egészébe, amiről szó van. Tehát a modern Románia. Ez kezdődik 1859-ben, amikor a két fejedelemség egyesül, ugye, és megjelenik a térképen Románia elnevezéssel egy új állam.

[00:05:11](#)

Tehát ennek a szellemi élete egy sajátos sarkítással jelentkezik. Az új állam tulajdonképpen annak a '48-as nemzedéknek az eredménye, a politikai szervezőmunkája, külső kapcsolatok. '48-as mind a két román fejedelemségben van valami. Azt a valamit, azt nagyon gyorsan szétverik. Emigrációba ugranak ezek a fiatal lelkes bojár gyerekek, mert ebből áll az értelmiség. És vagy 8 évet, 9-et is eltöltenek, míg végre visszakerülhetnek és a végén 1879-ben megtörténik nagyhatalmi hozzájárulással, ugye, ennek az új államnak a létrejötte.

[00:06:18](#)

Ennek a társadalomnak, ennek az államnak a szellemi élete úgy alakul, hogy a vezérszólamot ez a liberális '48-as nemzedék képviseli, amelyik rendkívül érzékeny és befogadó a nyugati eszmék iránt. Lelkes, hozza haza az új gondolatokat. És amikor megtörténik az új állam alakulat és ebbe pozícióhoz jutnak, hatalomhoz jutnak, akkor most aztán megcsináljuk a modern Romániát.

[00:07:00](#)

Nyugati intézményeket importálnak, nyugati eszméket. És egy nagyon elmaradott társadalomban próbálják ezt működtetni és kiderül, hogy nem megy. Ezt megelőzőleg már működik egy olyan irodalmi társaság nem Bukarestben, hanem Iaşiban, Jászváros, tehát Moldova. Nem tudom, hogy kell-e bővebbet magyarázni erről, hogy mit jelent az, hogy Havasalföld, mit jelent az, hogy Moldova, ezekkel ugye tisztában vagyunk? Ezt nincsen probléma.

[00:07:44](#)

Különben egy nagyon rokonszenves társaság, már a '40-es évek elején már együtt vannak. Irodalmat, színvonalat, igényt jelentenek be. Kezdetben szembefordulnak a hőzöngő nacionalizmussal. Önmagukat, hogy megkülönböztessék, ez is egy hangsúly, nem a Kárpátok harsonája és nem a Daco-Roman nem tudom, micsoda. Holott ezekkel ők mind egyetértenek.

[00:08:23](#)

Hanem egyszerűen azt mondják, hogy Junimea. Ez lefordítva azt jelenti, hogy ifjúság. Jung Deutschland, szóval innen veszik. Ők a fiatalság, akik új igényekkel jelentkeznek. Van egy folyóiratuk. Ezt a folyóiratot sem valami blikkfangos nemzeti címmel látják el, hanem a címe lefordítva az, hogy *Irodalmi beszélgetések*. Nagyon rokonszenvesek. Ide tartozik aztán később Eminescu is. Ide tartozik az Erdélyből kikerült Titu Maiorescu.

[00:09:06](#)

Német egyetemeken tanult. Onnan hozza az európai elgondolásait. Na, most kérem szépen, a bukaresti, főként bukaresti, itten van egy ilyen furcsa súlypont eltolódás. Ez a nagy, liberális, nyugatra kitérő és a nyugati eszméket importáló társaság. Ezek súlypontilag inkább Bukarest és Havasalföld. És amikor kiderül, hogy itten valami nem stimmel, itten valahol valami zavar van, akkor a Junimea, az ifjúság, a főként iasziak.

[00:09:58](#)

Azt mondják, hogy baj van. Hogy itten a román nép lelkétől tökéletesen idegen dolgokat importálnak, és ezeknek semmi értelme nincs. Forma, tartalom nélkül. A tartalom egészen más és rá akarnak húzni valami importált formákat. Ebből eddig még igazuk is van és igazuk is lenne, csak hogy. A pozitív válasz, amit adnak erre a problémára, amit íme, a '48-as nemzedék elrontott.

[00:10:41](#)

Az egy tökéletesen, hogy mondjam, romantikus múlt szemlélet. Egy elképzelt, gyönyörű szép múltban, ahol a vajda és a bojár és a paraszt olyan gyönyörű, szép egységben és egyetértésben, ugye atyailag gondoskodott a. Amiről szó sem volt a valóságban. Tehát ezzel az elképzelt múlttal állítják szembe a nyugati eszméket valló liberálisokat. Megtörténik a szakadás, és ez a szakadás ettől kezdve valami fatális rossz körforgásba, egyre rosszabbra fordul és az egész román kultúrának a tragédiája, hogy idejében szintézist nem találtak. Mert ha megtalálják a szintézist, akkor valami értelmes, egészséges dolog is kialakulhatna belőle, de nem történik meg.

[00:11:56](#)

Na, kérem szépen, tehát van a századfordulóra, ez már egy jócskán elmérgesedett állapot. Amikor na, most a történetünkhöz hozzátartozik még egy érdekes mozzanat. Az, hogy ebbe a román szellemi életben van egy rövid, de nagyon jellemző és nagyon érdekes szocialista, sőt marxista epizód. Megint csak nyugatról. Ugye? Ebbe az elmaradt országba elkerül ez is. Valami szocialista párt alakul, csatlakozik az Internacionáléhoz, ez a II. Internacionálé.

[00:12:48](#)

Engels még él, amikor elkezdődik az összekalapálása. Ez egyelőre még csak egy politikai színpont. Igen ám, de van ennek egy valóban jelentős ideológusa. Úgy hívják, hogy Constantin Dobrogeanu-Gherea. Constantin Dobrogeanu-Gherea, mind szocialista, mind marxista, mind baloldali. Mindennek ellenére olyan súllyal van jelen a továbbiakban a román szellemtörténetben, a román irodalomtörténetben, mint kritikus, hogy a legszélső jobboldalibb román tendencia sem, még csak nem is mer gondolni arra, hogy ki lehetne rádiózni.

[00:13:46](#)

Dobrogeanu-Gherea körül csoportosul az éppen akkori fiatal generáció. Ez a fiatal, megint csak bojár generáció, ki az, aki iskolát végzett ebben az időben különösen még nyelveket is tud, mert hát. Tehát a '48-as nemzedéknek a fiai hirtelen fölfedezi a Dobrogeanu-Ghereát és ott vannak körülötte, marxista körök, marxizmust tanulnak. A mi Zeletinünk ide tartozik. Ștefan Zeletin.

[00:14:29](#)

Múló, de azért tartós nyomokkal, tehát Dobrogeanu-Gherea, a szocialista és marxista, tanítványa Ștefan Zeletin, aki, majd látni fogjuk, a liberális párt burzsoá apologétája, mégpedig hogy? Azt mondja, hogy ő aztán marxista. Ő megtanulta Marxot. Ha pedig ő Marxhoz hű akar lenni, akkor meg kell, állapítsa, hogy ebben az országban előbb kapitalizmus kell, hogy kifejlődjön és majd csak utána jöhet az a szép szocializmus, amiről szó van Marxnál.

[00:15:14](#)

Ha pedig ez van történelmileg napirenden Romániában, akkor a szocialisták ugyanolyan reakciósook itten, mint a konzervatívok. A haladás zászlaja a liberálisoké. Csatlakozik a liberálisokhoz. Na, mostan nem csak ő. Ez az egész fiatal generáció, amelyik, mondom, egy epizódnyi időt töltött Dobrogeanu-Gherea körében és marxizmust tanult a körében. És a közvélemény el is nevezi őket nagylelkűeknek. Ők a nagylelkűek, hiszen semmi közük a szegény néphez, de íme, felkarolják a szegény nép ügyét és ezért szocialisták, satöbbi, satöbbi. Na, mondom, ezek a szocialisták nem sokáig lesznek szocialisták, hanem Zeletinnek és jelentős mértékben Zeletinnek a hatása alatt van ott még valami. Legyünk egy kicsit rosszmájúak is, odatartozik, a liberálisok hatalmon vannak és a hatalomhoz csatlakozni az nem rossz.

[00:16:30](#)

Visszatérnek vagy csatlakoznak a liberálisokhoz. Egy pillanatra még tovább megyek, mert van talán itten valami másik tanulság is, tehát tessék csak figyelni. Szocialista és marxista Dobrogeanu, akinek tanítványa a marxista, de szocialistaellenes, mert liberális és a Marx tételekkel igazolja, hogy ő miért fordít hátat Romániában a szociáldemokráciának, amelynek lehet létjogosultsága Németországban, de Romániában nem.

[00:17:12](#)

Liberális Zeletin. Ezt még csak annyival szeretném kiegészíteni, bár nem tartozik közvetlenül a mi történetünkhöz, hogy Zeletinnek is van egy a tanítványa. Úgy hívják, hogy Mihail Manoilescu, aki ugyanúgy viszonyul a mesteréhez, mint ahogy Zeletin viszonyult a mesteréhez. Vagyis hogy? Elismeri, hogy valóban bizony-bizony, ottan lehetett tanulni, ez egy, de hát vállon veregeti, mert ő már túlnőtt rajta. Hát a tanítványnak ez is a dolga, hogy túlnőjön a mesterén ugyebár. És a végén vállon veregesse. Ebben nincs is semmi hiba.

[00:18:02](#)

A tendencia az, ami tanulságos a román szellemi élet alakulására. Tehát tessék megnézni. Szocialista mester. Szocializmust megtagadó tanítvány. Liberális mester. És a liberalizmust a fasizmus nevében megtagadó tanítvány, Mihail Manoilescu. Korporacionista. Egyébként ez az a Mihail Manoilescu, aki éppen 1940-ben az a szerencsétlenség éri, hogy Románia külügyminisztere és a bécsi döntést kell, hogy majd aláírja, amivel aztán be is fejeződik a pályája.

[00:18:44](#)

Kerestem, hogy mi történt. Mihail Manoilescuval - nem lehet tudni, hogy mi történt. Az utolsó adat, amit meg tudtam róla az, hogy amikor a Belvedere palotában odatették elébe a térképet, hogy hogy fog kinézni az új határ, akkor elájult és föl kellett locsolni. Ez a tendencia, ez sajnos a román szellemi és politikai élet tendenciája. De ezt csak azért mondtam el, hogy teljes legyen ez a kis kép, vissza Zeletinhez.

[00:19:27](#)

Zeletin és ez az egész Liberális Párt. Egy olyan országban van és működik, hatalmon van, mégpedig úgy van hatalmon, hogy még akkor is hatalmon van, amikor nincs kormányon, mert a banktőke, az ipar, mindaz, ami gazdaságilag hatalmat jelent, az a kezükben van. És a Brătianuk, több Brătianu is van és szinte ilyen dinasztikusan öröklük a miniszterelnöki posztot. Hol miniszterelnökök, hol csak a háttérben intézik azt, hogy most ki legyen miniszterelnök, melyik párt.

[00:20:16](#)

Kérem szépen, ez a Liberális Párt és az a szellemiség, amit képviselnek, az rendkívül népszerűtlen. Mert a Junimea, amelyik a színvonalat képviseli. Ez, amely lényegében retrográd. Lényegében ezzel a liberálisokkal szemben is valahogy úgy retrográd, hogy csak a múltba nézésre képes és valami olyasmit akar megvalósítani ebbe az országba, ami már megvalósíthatatlan, mert a történelem rég túlhaladott rajta, és különben is, soha nem is volt, ugye?

[00:21:03](#)

De a szellemi életet ez uralja. Azóta már olyan nacionalista és olyan már rég túl vagyunk azon, hogy nem hőbörgünk. Annyira túl vagyunk rajta, hogy a nagy Eminescu, aki tényleg egy zseni és tényleg egy hatalmas tehetség, és aki nélkül román kultúrát nem lehet elképzelni. Ez olyan sovén, ez olyan retrográd a politikai gondolkodásában, hogy 1937-ben, '36-37-ben a Vaszgárda, ez kérem szépen nem azonos a magyarországi nyilasokkal, mert a magyarországi nyilasok az olyan söpredék féle volt, házmesterek, nem tudom, micsoda, nem kérem itten a román fiatalság színe virága ott volt, meg is volt az ok, hogy miért legyen ottan.

[00:22:04](#)

Eléggé korrupt volt az ország ahhoz, hogy kiábránduljon abból a parlamentarizmustól, amely ilyen korrupt. És helyébe jöjjön a vezér, jöjjön a megváltó. A maga, hát legsötétebb nacionalizmusában. Kérem szépen, Zeletinék korában, ami mondjuk, kezdődik a századfordulótól fölfelé már. A politikai hatalom többé-kevésbé a liberálisok kezében van, noha általában a szellemi élet nem veszi be őket, a szellemi élet retrográd, múltba néző, satöbbi és színvonalasak ugyanakkor.

[00:23:08](#)

És ezek önmagukat azzal tudják, ezek a liberális politikusok, azzal tudják, hogy mondjam igazolni, hogy egyrészt a francia imádatukkal. Ez a francia imádat, különben karikaturisztikus jelenségekben nyilvánul meg olyannyira, hogy ilyen divat jelenséggé válik a mindennapi életbe. Bonjouristáknak csúfolják őket, mert pöszén csak bonjour, bonjour, ugye a rendes, tisztességes [...] hát már el is felejtették, ugye? Na, ezek a bonjouristák, de mondjuk azok, akik ennél többet érnek és többre néznek, ezek tudják azt, hogy bennünket majd a jövő, a történelem fog igazolni. Itt most mi egy ilyen elitista szemlélet, itt most minket nem fogadnak be ezek. Attól mi még vígan hatalmon vagyunk, mert olyan a természete a román parlamentarizmusnak, hogy attól ők még hatalmon vannak politikailag.

[00:24:20](#)

De a történelem igazol. És akkor bekövetkezik az a pillanat, amikor a történelem tényleg igazolja őket. Hát ugye kitör a világháború, szerződés köti a román államot ahhoz, hogy a központi hatalmak mellett, de ezt kidriblizik, és semlegesség, aztán idejében meghal az uralkodó. Nem tudom, hogy milyen körülmények között, de meghal, idejében. És jön az új. És '16-ra belépek a háborúba a másik oldalon. Nagy Romániáért.

[00:25:05](#)

És '18 őket igazolja. Diadal. Íme, itt van Nagy Románia, a miénk, minden román egy államban, nemzeti állam, satöbbi, satöbbi. Most azt szeretném visszaadni, ahogy ők a maguk helyzetét látják. Zeletinék, a liberálisok. Akik ugye a nagy Brătianu, tulajdonképpen ő Nagy Romániának az összekovácsolója. Amikor arról van szó, hogy Párizsban alá kell írni egy olyan

békeszerződést, amelyben bizonyos kisebbségi jogokat is kell biztosítani, akkor Brătianu ezt nem vállalja, hanem lemond és jön egy másik kormány, amit ő odarak. Írja csak az alá.

[00:25:59](#)

Azt a békeszerződést, amelyben a szövetséges hatalmak arra kötelezik az országot, hogy mindezt ilyen és ilyen jogokat, egyebek között Európában utolsónak a zsidók emancipációját. Állampolgárságot adni a zsidó polgároknak, akik addig ki vannak rekesztve. Na, de nem csak erről van szó, hanem az erdélyi kisebbségnek is ilyen-olyan jogokat, amik ottan le vannak fektetve. Aláírják, soha nem vették komolyan, nem vették tudomásul.

[00:26:38](#)

És amikor aláírják, akkor még Brătianu egy ideig hagyja kormányon őket, és amikor rákerül a sor, hogy az új alkotmányt meg kell szerkeszteni, akkor kisepri megint a régit. Jön az ő pártja, győz, megcsinálják az alkotmányt, nemzeti. Azzal kezdődik az első paragrafus, hogy a Román Királyság egységes, oszthatatlan nemzeti állam. Minden harmadik polgára nem román.

[00:27:17](#)

De azért nemzeti állam. Nem ezen a téren akarok továbbmenni, Zeletinhez szeretnék visszatérni. Zeletin a *Burghesia* română-t azért írja meg, 1925-ben jelenik meg, mert noha íme, a történelem igazolta a Liberális Pártnak a franciabarát politikáját, antantbarát politikáját, és íme, mi vagyunk azok, akik minden románt egy egységes, nagy gyönyörű szép államban egyesítettünk, mégis 1922-ben már Iaşiban(?) megalakul az első fasiszta, kimondottan fasiszta, horogkeresztes jelvénye az új pártnak.

[00:28:12](#)

És már annak is van egy másik ellenzéke, amelyik nem elégszik meg a Cuza-féle Nemzeti Keresztény Pártnak a kisebbségfaló, ultrasovén, antiszemita, satöbbi programjával, mert ő direkt akciót akar és ez a majdani Vasgárda. Mihály Arkangyal Légiója. Zelea Codreanu a vezér. Ilyen körülmények között írja meg Zeletin a maga könyvét. Ennek a könyvnek néhány gondolatát szeretném azért ismertetni, mert nagyon jellemző, hogy mi is a jellemzője? Hogy ez a liberalizmus, ez a román liberalizmus mit is jelent?

[00:29:22](#)

Kérem szépen. Néhány szót általában a könyvről. A könyvnek valahol van egy olyan kitétele, valamivel kapcsolatban, hogy hát a nemzeti eszményünk, az egészen más úton valósítható meg és sokkal közelebb van a megvalósításhoz, mint ahogy egyes lelkes, de hozzá nem értő nacionalisták gondolják, akik nem tudom, hogy aggodnak ezért, célzás erre a jobboldalra, amellyel szemben ők valami más. Majd látni fogjuk, hogy mi az a más.

[00:30:16](#)

A másik, ami mondanivaló lenne általános és a mi szempontunkból fontos, hogy ez a szerző, hát ugye itten tényleg egy olyan államról van szó, amely 1918-ban duplájára növekedett. Ezzel nemcsak arról van szó, hogy tényleg a valamikori, '18 előtti, '16 előtti Románia többé-kevésbé még nevezhető eléggé homogénen románnak. De ebbe az új államba, mondom, minden harmadik polgár már nem román. Hát még ezt is észre kéne, hogy vegye, nem veszi észre.

[00:31:12](#)

De ő, akinek rendkívüli módon gazdasági beállítottságú. És az ország fejlődését a gazdasága fejlődése szempontjából vizsgálja, esze ágában sincs felfigyelni arra, hogy itten egy olyan államalakulat jött létre, amelynek a központja sokkal elmaradottabb, mint a perifériának tekintett új tartományok. Hanem ezt az egészet úgy tekinti, hogy ez kérem szépen hódítás eredménye, és hogyha van különbség az új tartományok és a központ között, akkor a legfontosabb dolog és feladatunk az, hogy hozzá hasonlítsuk a központhoz, tehát hogy kiterjesszük a központnak a sajátosságait, homogenizáljunk.

[00:32:12](#)

Kérem szépen. És most engedjék meg, hogy azért elővegyem én a céduláimat, amit hoztam, mert az ő szava hitelesebb, mint az én szavam. Még egy általános megjegyzést. Miért izgalmas számomra? És miért hiszem, hogy az önök számára is? A szerzőnk, hogy úgy mondjam, kegyetlenül őszinte. Ennek a társadalomnak minden nyomorúságát, minden betegségét, baját kimond. Olyannyira, hogy idézhetetlen a későbbiek során, egyszerűen a nemzeti szempontból blaszfémia, amiket le mer írni.

[00:33:36](#)

Ám nem azért írja le, hogy ő ezen kritikát gyakoroljon, hanem azt mondja, hogy kérem szépen, ez mind szükségszerű velejárója annak a fejlődésnek, aminek a végeredménybe az az eszményi Románia, amit majd meg fogunk valósítani. Tulajdonképpen igazolja, mit? A torzulásokat, a betegségeket, társadalmi betegségeket, mint szükségszerűséget, amit majd kinövünk.

[00:34:19](#)

Nem ez a fontos. Hanem az, hogy mi a fontos? Hogy a román polgárság kifejlődjék. Igen. És akkor egy furcsa fordulat következik be. És mindaz, amit leleplezésként elmond erről a társadalomról, az valahol tulajdonképpen ennek a társadalomnak az apológiájává válik, amint a továbbiak során szeretném bemutatni.

[00:35:06](#)

„Az új országgal kapcsolatban azt mondja, hogy Nagy Romániában minden együtt van, hogy a nemzet a maga nemzeti államában felépítse a korszerű Romániát”. Tőle idéztem. És akkor

kifejti, hogy ezt a Romániát ő zárt Romániának álmodja meg. Mert olyan gazdag, hogy önerejéből képes tökéletesen autarchikus államot fölépíteni. Ha Marxnál vagy Marx tételeket oly szívesen idéző, ebbe az esetben elfelejti azt, hogy az ő mestere, akire elég gyakran hivatkozik, az világgazdaságban gondolkodott, nem zárt államban. Friedrich List. Van közgazdász a körünkben?

[00:36:17](#)

Friedrich List nevét ismeri-e valaki? Tessék utánanézni, a 19. században ő az, aki a „natioanle Ökonomie” címen a zárt, autarchikus gazdaságot, mint az állam önállóságának, satöbbi, eszményét kidolgozza. Ez kérem szépen, annyira impregnálódik ebbe az egész román gondolkodásba, hogy a sztálinista Romániában is nem csak ez, Zeletinnek még másik néhány gondolata. A sztálinista Romániában is szívesen hivatkoznak arra az érvrendszerre, nem Zeletinre, mert Zeletinnek a nevét se ismerik már. De az érvrendszert ismerik.

[00:37:18](#)

Amely az autarchikus román szocializmusról beszélt most már. Mi is jellemzi, mik is a lényeges ismérvei annak a kapitalista társadalomnak, amely az eredmény szerint ezt az eszményi Romániát jelenti. Kérem szépen, nagyon jellemző majd az, hogy mi nem. Azt mondja. Kell, hogy legyen modern nagyipara, fejlett kereskedelem, jól működő hitelintézetei, bankrendszer. Jó úthálózat, valami, amit az ő szavaival szeretném idézni: „a társadalmat homogenizáló, egységes közigazgatás”. És akkor nézi az ember, hogy mi hiányzik belőle. Csodálatosképpen két dolgot már eleve, egyszerűen nem talál. Aztán van valami harmadik, amit megtalál, mindjárt megmondom, hogy hogy.

[00:38:34](#)

A mezőgazdaságról egy szó sincs, holott Románia mégiscsak kiváltképpen mezőgazdasági ország. Ugye az ország 80%-a, a lakosság 80%-a mezőgazdasággal foglalkozik. És egyszerűen nem találunk az emberről, arról, hogy emancipáció, emberi emancipáció. Emberi jogok. Hogy a polgárosodás valamiféle emancipációt is jelent a jogok, a társadalom előrelépése tekintetében az előzményekkel szemben. Nincs.

[00:39:20](#)

Amit mondjuk még például a szabadság. Nem fordul elő. Hanem azt mondja, hogy ami nem szükségszerűen velejárója ennek a polgári társadalomnak, az a polgári demokrácia. De ezt már leírja. És akkor érdekes és érdemes figyelemmel kíséri, hogy mivel is igazolja ő ezt. [...] Azt mondja. A polgári demokrácia, arra szükség volt Franciaországban. Miért? Mert a francia polgárság, igen, van egy dogmája. Ez a dogma az, hogy központosított állam nélkül nem tud kifejlődni a polgárság, ami nem igaz.

[00:40:22](#)

Egy kicsikét arrébb kellett volna csak, hogy nézzen, akár Svájcba akár Németországba, ahol nem volt központosított és a polgárság elég jól kifejlődött ottan és jó, hát voltak ottan még bizonyos hiányosságok, de tessék megnézni a Rajna vidéken. Jócskán polgárosult, mielőtt még központosult volna. De ő neki van ez a problémája, hogy központosított állam nélkül nem megy. Nos, Franciaországban az történt, hogy az abszolút monarchia létrehozott egy centralizált államot, ez volt a feltétele annak, hogy benne ennek méhében a polgárság kifejlődjék.

[00:41:05](#)

Na, igen-igen, de ez a polgárság ugye kifejlődve végül is a hatalommal is szembe kerül, ezzel a hatalommal. Hiszen ő a saját hatalmát akarja megalapítani. Minek következtében ahhoz, hogy teljesen kifejlődjék ez a polgárság, meg kell, ütközzön, le kell, verje, szét kell, verje, meg kell, semmisítse ezt a létező abszolutista hatalmat. Ebben a harcban, harci eszközként kialakítja magának a polgári demokráciát, mint politikai programot, mint lobogót. És amikor legyőzte az abszolút monarchiát, akkor ez a polgári demokrácia intézményesül. Mint politikai rendszer, állandósul, így jön létre a polgári demokrácia.

[00:42:06](#)

De ez nem szükségszerű. Romániában más a helyzet. Romániában a monarchia nem lehet abszolút monarchia, mert importáltunk egy alkotmányt. Ez az alkotmány előírja, hogy a parlament és a kormány korlátozza az uralkodó jogait, tehát az uralkodó nem lehet abszolút. A) Központosított államra mégis szükség van. Ezt a központosított államot viszont ez a parlament valósítja meg, illetve az a politikai oligarchia, amelynek ez a parlament a formája.

[00:42:59](#)

Hadd idézzem. „Amikor a parlamentáris demokráciát” idézem őt, „Amikor a parlamentáris és demokrácia formális intézményeit a nyugatról importált alkotmány értelmében Romániában bevezették, az ország erre még nem volt megérve, ezért nem is funkcionált a parlament Romániában demokráciaként”. Ebben igaza van, censzusos választás, satöbbi, jó. A román parlament nem a demokrácia szerve, hanem egy politikai oligarchia formája. Ez az oligarchia szervez centralizált államot és megmondja, hogy ahhoz kell egy túlfejlett bürokrácia és egy túlfejlett fegyveres erő. Anélkül nem lehet centralizált állam és a végén a gondolatmenetét azzal zárja le, hogy ez nem demokrácia, hanem annak az ellenkezője, centralizált diktatúra.

[00:44:08](#)

Nem kritika. Megállapítása annak, megnézi, gombostűre szúrja a megfelelő rovar, körüljárja és megállapítja, ez kérem szépen diktatúra. Aztán megmagyarázza, hogy erre a diktatúrára nekünk szükségünk van. Miért nincs szükségünk demokráciára? Hogy is történik ez az egész? Azt mondja, ez az oligarchia, ez kérem szépen nem más, mint csíra állapota annak a polgárságnak, aminek minálunk ki kell, hogy fejlődjön.

[00:44:50](#)

De hát tessék csak odafigyelni. Ez az oligarchia, ez van hatalmon. Ez a polgárság, ez soha nem kerül szembe valami olyan politikai hatalommal, amelyet meg kell, döntsön, hiszen ő ül benne a hatalomban. Minek következtében nincs szüksége a polgári demokráciára. Sőt. Nem ok nélkül Marxot tanul, ismeri a korabeli marxistákat is, egyebek között Hilferdinget.

[00:45:23](#)

Hilferding pedig éppen a '10-es években dolgozza ki az ő elméletét arról, hogy a kapitalizmusnak egy magasabb foka az imperializmus és akkor azt megvizsgálja, hogy ez az imperializmus, hogy korlátozza demokráciát, hogy építi le a demokráciát, különben Hilferdingre hivatkozik Lenin is. A forrás, Lenin, *Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*. Tetszik ismerni ezt a címet? Találkoztak már ezzel a címmel?

[00:45:55](#)

Hilferdinggel dokumentálja. Zeletin is ismeri Hilferdinget. És azt mondja, hogy mire a mi polgárságunk valóban kifejlődik. Akkorára már a világ túljutott a demokrácián, tehát nem aktuális. Világviszonylatban már nem aktuális a polgári demokrácia, tehát Románia számára még nem aktuális, már nem aktuális, a demokrácia sohasem aktuális. Nem szükségszerű forma. Hanem mi kell? Itt van nekünk az oligarchia. Ez az oligarchia ugye a leendő kiteljesülő polgárságnak a csíra formája.

[00:46:51](#)

De ahhoz, hogy kiteljesüljön, ahhoz egy erős centralizált állam kell. Hogyan lehet ezt megvalósítani? Ezt kérem szépen egy túlfejlett bürokráciában lehet megvalósítani, erre van szükség. És egy túlfejlett hadsereggel. A bürokrácia, azt nem más, mint a hivatalnak mind mennyiségben, mind hatáskörben való túltengése.

[felvétel vége]

[00:47:37](#)

És ugyanígy szükség van egy túlméretezett fegyveres erőre. Na, mostan azt hozzá szeretném tenni, hogy ő most mást se csinál, mint a létező meglévő állapotot igazolja. Ezekkel a tételekkel. Tudniillik ez történik tényleg a román társadalomban. A román társadalomban, ebben az időben nem polgárság, hanem egy pszeudopolgárság fejlődik ki. És ennek a pszeudopolgárságnak, pszeudopolgárság abban az értelemben, hogy polgári igények vannak, polgári életformára való igény, városlakók.

[00:48:12](#)

Csak a polgárság konstruktív funkcióit nem teljesítik. Na, kérem, a bürokráciára tehát szükség van. A fegyveres erőre is szükség van. Holott jól tudjuk, mondja, hogy mind a bürokrácia, mind a hadsereg tulajdonképpen polgári szempontból parazita jelenség. Hiszen a termelt javakat fogyasztja, a mások által termelt javak fogyasztja, ő maga nem termel javakat.

[00:48:53](#)

Akkor hogy oldjuk meg a kérdést? Azt mondja, hogy tudomásul kell, vegyük, a román polgárosodásnak egy szükségszerű parazitája van. A bürokráciában. A fegyveres erőben. Nélkülözhetetlen. Ez a román polgárosodásnak különadója, mondja. Sőt. Azt mondja, hogy a bürokrácia és a hadsereg túlfejlesztése, az nemzeti politika. Nem pártpolitika. Minden párton felüli politika, bármely párt szembekerül ezzel a kérdéssel, szükségszerűen ezt vállalnia kell.

[00:49:48](#)

Mi a háttere a dolognak? A háttere a dolognak az, hogy hoztuk az intézményeket, ugye, hozták, Romániáról van szó, a régi Romániáról. Van egy bizonyos, minek nevezzem, diplomások túltermelése. Pópa gyerekek, akik eddig az apjuknak a legidősebb fiú elment a szemináriumba, és aztán ő maga is az apjának az eklézsiáját örökölte, a többi pedig hát valamit csinált.

[00:50:35](#)

Tanult, érettségije van, és ha már érettségije van, akkor már ő akar lenni valaki és jelentkezik ez a társadalmi igény, hogy tessék engemet iskolázottsági fokomnak megfelelően foglalkoztatni. A jelenség olyan, hogy Eminescu például arról beszél, a toll proletárjairól beszél, a toll proletárjai az valami nagyon lebecsülő, valami nagyon megbélyegző dolog. Tudniillik züllött elemek, akik a tollukat mindenre föl lehet használni, megvásárolhatók.

[00:51:32](#)

Aki Caragiale elveszett levelét olvasta vagy látta színpadon, az talán jobban értené, hogy miről van szó. Erről a társadalomról van szó. De engedjék meg, hogy Zeletin szavaiból idézzek. Azt mondtam, hogy nemzeti politika. A bürokrácia túlfejlesztése. Ennek során egyebek között a következőt olvassuk, a 148. lapján a kötetnek.

[00:52:15](#)

Idézem. „Valahányszor szükségesnek mutatkozott az ilyen paraziták egy-egy újabb csoportját gyámolítani, egy újabb külföldi intézményt másoltuk le, hogy annak személyzeti keretébe állásokat biztosítsunk azoknak, akiket el kellett helyezni hivatalokban. Az országnak pedig erről azt mondták, hogy a román kultúra épületét fejlesztik.” Nehogy azt tessék gondolni, hogy ezt megint csak fejcsóválva mondja. Nem, megint ugyanaz a helyzet, megállapítja, erről van szó.

[00:53:03](#)

Egy lappal arrébb. „Ennek során eléggé mindennapos, hogy valahányszor választani kell egy külföldi specialista és egy hazai parazita között, mindig az utóbbit választották, ha nem akarták magukra haragítani az egész bürokráciát, a hazafiatlanság vádjával.” Ugyanez a militarizmusról, a fegyveres erők túlfejlesztéséről. Ez is. Ezt már nem is, evidencia. Azt mondja, tessék belegondolni, hogy 1877, függetlenségi háború, az oroszok oldalán, a törökök ellen. Valóban, Románia ekkorra válik független állammá, mert addig a török befolyás, a török politikai befolyás még erőteljes.

[00:54:02](#)

Vagy 1916-18. Meg lettünk volna? Túl tudtuk volna élni? Erős hadsereg nélkül? De többet mondok önöknek, mondja az olvasóinak. 1888, 1907 a két év egy-egy véresen elnyomott, szétvert parasztlázadásnak az éve. És ezzel kapcsolatban most megint őt idézem. „Szükséges az erős hadsereg, melynek katonái parancsra még saját vérükre is tüzelnek, ha kell.”

[00:54:45](#)

Aztán még mellékesen megjegyzi azt is, hogy azon kívül van még egy dolog, a hadsereg, ugye olyan megrendelője az iparnak, hogy fejlődik az ipar tőle. A bank, ugye? Hitelintézet, bankrendszer, rendkívül fontos. A tőke, a banktőke az egyik emelője, emeltyűje az iparosodásnak, a polgárosodásnak. De nem akármilyen bank ám. Mert íme, megjelent a mi országunkban valami egzotikus eredetű korai tőke, uzsoratóke. Az egzotikus eredet az nagyon egyértelmű, az azt jelenti, hogy zsidó tőke.

[00:55:50](#)

De talán azért is nem nevezi nevén, mert ő neki a politikai ellenfelei most, 1925-ben a Cuza-féle antiszemita formáció meg a Vasgárda, amelyik már ottan jelentkezik. Jó, egzotikus eredetű tőke. Ez az egzotikus eredetű tőke ezt nem felel meg a mi szükségleteinknek. Mi nekünk nemzeti tőkére van szükségünk. Minek következtében itt van a mi nemzeti bankunk, tessék csak odafigyelni, meg itt van a román bank, Banca Românească ez a Brătianu-féle bank.

[00:56:31](#)

És ezek nemzeti missziót teljesítenek. Itt mondja azt, hogy kimutatja azt, számokra is hivatkozva, hogy hogy szorították ki ezt a bizonyos egzotikus eredetű tőkét, illetve hogy rendelték alá nemzeti érdekeknek úgy, hogy beépültek és most ott vannak bent a Marmorosch Blank nevű bank, már Rothschild érdekeltség. De ott már a román igazgatóság diktál.

[00:57:20](#)

Ezzel kapcsolatban mondja azt, hogy „az idegen tőke teljes kiszorítása, illetve alárendelése a mi nemzeti akaratunknak sokkal közelebb van annál, mint ahogy azt nacionalistáink látják, akik”

kis oldal szúrás jobbra „oly annyira aggódnak a nemzeti ügyért és oly keveset értenek hozzá”. Ő sokkal többet ért hozzá. Igaza is van.

[00:57:54](#)

Na, mostan a bankokkal kapcsolatban aztán van még egy dolog. Ha én azt mondom, hogy Mandeville *A méhek meséje*, mond ez maguknak valamit? 1700-as évek közepén Angliába. Tulajdonképpen arról szól, hogy a magánvétek és a közüdv, az milyen sajátosan tud egymással kollaborálni. Hogy a magánvétek végeredményben olyan előmozdítói a dolgoknak. Kellett, hogy olvassa. Ilyen balkáni mandeville-i Jánosnak tekinthető, amikor aztán arról ír, kérem szépen, a magánvétek közhaszon dialektikája, nem nevezi nevén. Nem. Csak leírja az ő maga véleményét. Azt mondja, hogy ezek a román bankok román nemzeti missziót teljesítenek.

[00:59:10](#)

Sikerrel. Időnként pedig mindenféle botrányok kerekednek körülöttük. Hamis könyvelés, sikkasztás, panamák, vesztegetés. És akkor jönnek a moralisták és felkavarják az egészet és mindenféle botrányokat kavarnak. Holott jobban tennék, adja a tanácsot, hogyha inkább elbogatellizálnák ezek, hát ezek olyanok, hogy hát istenem, inkább ne lenne, de ha már van, akkor bogatellizáljuk el, ne kerekítsünk botrányt belőle.

[00:59:53](#)

A nemzeti érdek az, hogy a presztízst megőrizzük, és ne elfecséreljük. Szerzőnk nagyon jól ismeri, nagyon jól tudja, beszél is róla, hangsúlytalanul, hogy az, amiről ő eddig beszélt, bürokrácia. Fegyveres erők túlfejlesztése, ez az egész. Ez az egész dolog, amit itten leírt. Én csak néhány mozzanatot emeltem ki. Arról van szó, hogy tulajdonképpen a működő román társadalmat leírja és igazolja, hogy ez így jó, ahogy van.

[01:00:41](#)

Miközben tudja azt, hogy ez korrupciót szül, hogy kontraszelekció az eredménye, de az ő egész szemlélete, ha valamit Marxtól tanult, akkor azt is valahogy elvulgarizáltan értelmezi. Egy mechanikus ökonomizmus, ökonomista szemlélet jellemzi. Aminek a mögöttese az van, hogy hát ez mind elkerülhetetlen. De hát édes istenem, majd ha kialakul az az izé, ugye az a nagy ipari alapokra épülő gyönyörű polgárosodás, akkor ezt majd az új embert kitermeli magától. Ezért nincsen, ezért nincs érzéke, mire?

[01:01:40](#)

Arra, hogy a polgárosodás, hát az valahogy az emberrel is össze kéne, hogy függjön. Hogy az emberrel kapcsolatban, amit említettem, szabadságjogok, polgári erények, ugye? Az, hogy a polgárosodás, az polgári erényeket is kéne, hogy jelentsen, üzleti tisztesség, korrektség, munka, erkölcs és így tovább. Szó sincs róla. És tulajdonképpen itt jutunk el a lényeghez és még három percüket veszem csak igénybe.

[01:02:22](#)

És ha ezt megragadjuk, akkor kiderül az, hogy legalábbis itten igazán bár könnyű lenne szerteszét szedni, kritika tárgyává tenni, nem a kritika. Nem ennek a rendszernek vagy ennek a gondolkodásnak a kritikája az érdekes számunkra, hanem ez a gondolkodás, mint jelenség. Mint jelenség. Tudniillik a kritika legfeljebb arról szólna, hogy balkáni nacionalizmus és az a szimplifikált ökonomizmus milyen bizarr módon keveredik itt össze, azt szét lehetne szedni, meg lehetne mondani, ez kérem ilyen, ez kérem olyan, lajstromozni, satöbbi. Más az érdekes.

[01:03:19](#)

Ennek a gondolkodásnak, ennek az argumentációs módnak a, hogy mondjam, a tartós hatása a román politikai gondolkodásban. Két pont, két vonatkozásban. Az egyik, aktuálisan, mikor a könyv megjelenik, ez a liberális politikai elit önmaga gyakorlatának az igazolását és a felmentését kapja meg benne. Mert hát eddig ő tudta, hogy mi van. Hát persze, ugye egy kis sikkasztás, egy kis bürokrácia, a mindenféle nyomorúság, ami itten ebbe a keveredésbe kialakult. Ennek során a hatalom, a hatalom íze gazdagodás, satöbbi, satöbbi, ez mind így az ő számára, ennek a politikai elitnek a számára nagyon konvenió.

[01:04:38](#)

Vannak ezek a kis szégyellnivaló dolgok és most jön Zeletin és azt mondja, ne szégyelld magad. Hát ez velejár a dologgal, így alakul a történelem és így lesz, a mi Romániának, ami Nagy Romániánk erős, polgárosult állam. És [...] magát. Igen ám, de közben olyan szörnyűségeket mondott ki erről a társadalomról, hogy az blaszfémia. Hogy azt nem fogadja el a román közvélemény, amely máshoz van szokva. Ahhoz van szokva, hogy ő valami eszményítését az ő országának, az állapotainak.

[01:05:32](#)

És ehelyett itten a legszörnyűsebb dolgok lesznek kimondva. Az argumentáció viszont olyan, hogy legalábbis három-négy olyan dolgot, olyan, a román politikai gondolkodás számára fontos dolgot sajátos módon, ilyen technokrata módszerrel igazol, mint autárkia, nacionalizmus, állami központosítás, tehát centralizálás, mindent a központ kézbe kell, hogy tartson és ismerje, hogy mi van kint és ez a közvetlen irányítása az államgépezetnek.

[01:06:18](#)

Erről nem tud lemondani, erre szükség van. Minek következtében, ha már a szerzőt idézni nem lehet, akkor átfogalmazni lehet. Zeletin gondolatai folklorizált formában, egyetemi kompendiumokban, kurzusokban, kézikönyvekben tovább élnek és generációk tanulják meg evidenciaként ezt a fajta gondolkodást, ezt a fajta mentalitást. Igazolva kapják meg. És ez, mondom, máig rendkívül jellegzetesen tartósan ott van ebbe a gondolkodásba. Ott van ebben a mentalitásban és működik.

[01:07:18](#)

Hát kérem szépen, én úgy gondoltam, hogy ez a mozzanat nem jelentéktelen mozzanat. Zeletin nevét ma már csak a szakemberek tartják számon. De Zeletinnek ezt a fajta érvelési módszerét, ezt a mentalitását, ez tartósan él, elevenen él és működik, funkcionál a román politikai elit gondolkodásában. Ezeket a dolgokat gondoltam érdemes megosztani önökkel. Nem tudom, hogy túl sokáig tartották-e, bizony elég sokáig tartott az, hogy én kisajátítottam az idejüket, elnézésüket kérem, a magam részéről ennyivel maradnék.

[01:08:28](#)

Kérdező 1: [...] és pedig az, hogy a múlt század '60-as éveiben felerősödő román nacionalista törekvések, ezek mintegy [...] igazolták is [...] mind a konzervatív, mind pedig a liberális pártot, tehát [...] Na, már most ennek hagyománya van. Szóval tehát a jelenlegi román politikai életben is, tehát ezeket a hagyományokat követik. Egyáltalán van valamilyen kilátás, az ön véleménye szerint arra, hogy kicsit ebben a helyzetben valami változás álljon be. És igen [...] jóra forduljon ez az egész helyzet. Értem az alatt, hogy egy kicsit haladóbb, modernebb politikai gondolkodásmódot sajátítsanak el az országban és egyáltalán azt, amiről itt ön beszélt nekünk. Ugye ezt már mindannyian érzékeltük, hogy meglehetősen retrográd és káros valami. Tehát ezt túlhaladják és valami más [...] koncepciókat [...] erről szeretnék, hogy [...] valamit.

[01:10:03](#)

Tóth Sándor: Olyan boldogan mondanám azt és mutatnék rá arra, hogy hogyan, kérem szépen, itt van például ezek a remek emberek, tényleg remek emberek. A dialogul social, ugye társadalmi dialógus. És nem csak ők, mások is. Temesvári csoport, satöbbi. Akik tényleg szembefordulnak, sőt. A román kultúrának az egyik szörnyűsége az, hogy a legnagyobb irodalmi klasszikusuk politikai gondolkodását, Eminescuról van szó, olyan, amilyen, a legszörnyűségesebb, ugye?

[01:10:51](#)

És én azóta olvastam romániai sajtóban olyan írást, amelynek a lényege az, hogy az eminesciánusságtól, furcsa, nem Eminescu, eminesciánizmussággal bizony szembe kell nézzünk, mert a mai világban ezt a hagyományt nem folytathatjuk. Nem Eminescut akarom én, mondja a szerző, egy Virgil Nemoianu nevű derék ember kiküszöbölni, hanem vannak itten olyan dolgok, amelyekkel mégis szembe kell néznünk. Na, mostan teli van a román sajtó egy része.

[01:11:44](#)

Nem tudom megmondani, hogy ez hanyad része, ilyen gesztusokkal és több mint gesztusokkal, amely bizonyos önszemlélet, önkritikára való hajlamról beszél, satöbbi, satöbbi. És akkor miért ne mondjam azt, hogy íme, itt a remény, ezekből még lehet valami. Lehet valami. Csak hogy ez a román szellemi élet mindig kimendelezett magából egy kisebbséget, amely európai volt és

európaiként úgy szigetelődött el abba a balkáni tengerbe, hogy nem is volt otthon. Hogy tulajdonképpen belső emigrációban élt, ő Párizsban volt valahol.

[01:12:41](#)

Na, mostan hogy ez az új formáció, hogy ez a hát tulajdonképpen azért olyan válságban van már ma ez a román társadalom és egy válságról, hát abba bele lehet pusztulni és ki lehet úgy kászálódni belőle, hogy megváltozik. Hogy átalakul, hogy hozzá tud nőni a korhoz, a szükségletekhez, Európához, ugye? Hát azért mert eddig ez nem sikerült, mert a '20-as években a Coceák és Scarlet Callimacchik és még voltak ottan. Végül is perifériára szorultak, ugye? Kiszorították őket, nem volt hatásuk.

[01:13:40](#)

És azelőtt is voltak, és azelőtt is voltak és mindig marginalizálódtak. Hát azért, mert eddig mindig marginalizálódtak. Ez most már törvény? Ez most már elkerülhetetlen? Sajnos ezek is marginalizálódhatnak. Megvan a lehetősége. Hát ez a világ, ami a mai ugye Helsinki folyamat, satöbbi, satöbbi, tehát azért sok minden úgy halmozódott föl világviszonylatban társadalmi tapasztalatként, hogy mintha túlléptünk volna azon, mert eddig ennek az elmaradását ennek az újra és újra való visszaesésnek és beleragadásnak a balkanizmusba, volt egy olyan titka is, hogy mindig föl lehetett őket használni a világpolitika játszmájában valamiféle kis parasztfigurának, amivel lépni lehetett, ugye?

[01:14:48](#)

És mintha mostan nem folya ilyen sakkparti. Hát, ha ez az, amiben benne van az a lehetőség, hogy valami kiforrjon. Nem tudom. Van egy olyan felfogás, hogy hát itten most már ugye el van döntve, hogy hát a nyugati kereszténységhez tartozó világ, ugye lengyel, cseh, még a horvátok is, satöbbi és a többiek pedig ott maradnak. Ha ez a cinikus felfogás valóban érvényesül, akkor ott maradnak, akkor megint belesüppednek.

[01:15:43](#)

Románia az az ország, Jugoszlávia is a másik, ahol ez a két világ úgy érintkezik, hogy kettészeli az államot, ugye? Ez teszi különösen tragikussá helyzetet. Úgyhogy én nem tudok erre a kérdésre se egy megnyugtató választ adni, se egy pesszimista, egyértelműen pesszimista választ adni, mert hát én is valahogy próbálok reménykedni. Próbálok, kapaszkodok a lehetőségekbe, vannak lehetőségek. Majd meglátjuk, hogy lesz-e belőle. Az ilyen válaszokat szokták úgy nevezni, hogy nesze semmi fogd meg jól. Nem tudok mást mondani. Tessék.

[01:16:36](#)

Kérdő 2: Az egyik az egy nagyon rövid megjegyzés, nem is annyira kérdés. Hogy van, amikor ezek a generációk, amiket itt professzor úr mondott, hogy nacionalista, liberális, aztán fasiszta az egy személyben testesül, itt gondolok a közép-európai vagy az olasz fasizmus

reprezentánsaira, tehát akik szocialistaként kezdték a pályafutásukat, és aztán [...] maga szocialista élvonalbeli főszerkesztő. De ez inkább csak egy megjegyzés, ez nem is tudom, miért jutott eszembe. Csak itt a generációknak a sűrűsödése, tehát [...]

[01:17:18](#)

Tóth Sándor: Igen, egy generáció is tudja produkálni ugyanazt. Ez így igaz.

[01:17:23](#)

Kérdező 2: Hanem ami már egy félig kérdés. Azt tetszett mondani, hogy itt az oligarchia uralmon van, tehát egy zárt hatalmi rendszer. Egyetlen ellenvetésem van a nacionalista földreform, illetve kérdésem inkább, hogy ez a nemzeti jellegű földreform, a magyar földek kisajátítása, az nem célozta-e a parasztpolgár megteremtését, amivel ennek a nemzeti koncepciónak a társadalmi bázisát teremtette meg. Egyáltalán politikai lény-e a paraszt ekkor már? Vagy [...]

[01:18:04](#)

Tóth Sándor: Önnek igaza van, de ez egy másik korszak. Ez már a Nagy Románia korszaka. Az a politikai oligarchia, amiről Zeletin beszél, az az első világháború előtti Romániában alakul ki. Ő már a '16, tehát a Románia hadba lépése előtti korszakra is arról beszél, hogy az a politikai oligarchia azóta bankoligarchiává szélesült, és íme, még mindig a hatalom szilárdan a kezében van. Tehát ő ezt egy ilyen fejlődési folyamatnak tekinti, ami pedig az ő saját korát, tehát 1924-25-öt, amikor írja, akkor ő karnyújtásnyira látja azt a kiteljesedett polgárságot. Na, mostan ezen belül ő és az egész liberális párt eléggé cinikusan viszonyul ehhez az egész agrárproblémához, és a földosztáshoz is. A földosztást meg kellett csinálni, 1907-ben volt a szörnyű parasztlázadás, utána megígértették a földet, ugye, a háború előtt és valamit kellett adni és akkor csináltak egy földosztást.

[01:19:31](#)

És ez a földosztás tényleg, hát ennek a földosztásnak a politikai következménye az, persze ez most egy nagyon vulgarizáló dolgot fogok mondani, mert sokkal, hogy mondjam, finomabb elemzést követelne, de lényegében összefüggés van abban, hogy '18, Nagy Románia, '20-as évek eleje, földosztás és a '20-as évektől kezdve a régi klasszikus konzervatív pártnak egyszerűen nincs többé szerepe.

[01:20:14](#)

Megjelenik egy agrárius párt, de az már nagy paraszti. Jaj, hát még valamiről. Hát kérem szépen. Az általános választási jog Romániában csak az első világháború után kezdődik. Addig cenzusos a választási jog és ilyen kollégiumokban, úgy nevezik, tehát vannak nagy földbirtokosok és azok, mit tudom én, száz ember küld egy képviselőt. És vannak, nem tudom, írástudó parasztok, azoknak is van joga, de azok tízezer küld egy képviselőt, tehát a cenzusosság

ezt jelenti. Minek következtében szilárdan az a bizonyos oligarchia kezében tartja ottan a hatalmat, ugye, és nincsen. Na, az általános választási jog viszont csak az első világháború után következik be. Félnék is tőle, hogy ránk szabadítják a tudatlanságot.

[01:21:29](#)

Mert a liberálisok végig egy elit gondolkodást képviselnek. Elit. Nem a minőség értelmében elit, hanem a keveseknek a pozíció, a szilárd pozíciót biztosítását. Igen tessék.

[01:21:54](#)

Kérdező 3: Azt szeretném megkérdezni, hogy a mostani Román Liberális Párt, az mennyire vallja még ezt a fajta [...]?

[01:22:01](#)

Tóth Sándor: Amennyire tájékozódva vagyok, nagymértékben megváltozott. Tehát nagyon sok mindent adott föl. A mai Liberális Pártnak az emberei mégiscsak 20-30, nem tudom, hány évet töltöttek el vagy nyugaton és hát valami realitást azért tudomásul vettek, úgyhogy én kezdetben tartottam arról, hogy itten egy ilyen egyenes kontinuitással kell számolni. Úgy néz ki, hogy nem.

[01:22:45](#)

Úgy néz ki, hogy nem, van egy Câmpeanu nevű vezérük. Ő, nem tudom, elnök, nem tudom, aki ugye képviseli a pártot. Annak néhány olyan nyilatkozatát, megnyilvánulását tartom számon, ami valahogy európai, európaiul hangzik. Hát persze, a puding próbája az, hogy megeszik, ugye, hogyha egyszer hatalmam van, akkor lássuk meg, hogy mit vállal abból. Tessék parancsolni, ottan hátul tetszett.

[01:23:32](#)

Kérdező 4: Köszönöm szépen, [...] arra a félmondatára óhajtók(?) reagálni, hogy tartott tőle, hogy olyan a mostani Liberális Párt esetleg az egykorinak a hagyományát folytatja. Na, most lehet, hát ez persze rossz volna, ha így volna. De mi különböztetné akkor meg, vagy hol állna akkor a Fronthoz képest? Tehát egy ilyen típusú, tehát ez a hagyományos liberális párt, ha esetleg létezne.

[01:24:16](#)

Tóth Sándor: És ha erőt képviselnek.

[01:24:19](#)

Kérdező 4: [...] és ahogy nem létezik, mint ahogy nem létezik most, de ez a fajta gondolkodás tehát létezik [...] és ők most hol vannak? Tehát, mert ez a párt ez nem él tovább, csak nem éppen, ahogy ön mondja. De hát végül is ez a gondolkodás él tovább és ön meglátása szerint milyen színekben(?)?

[01:24:40](#)

Tóth Sándor: Szóval ez a gondolkodás nem párthoz kötötte él tovább, hanem a román politikai elitbe erősen be van szívódva. És ott él, ott eléggé eleven, ott ismerik. A kérdés az, hogy mennyire fordulnak szembe vele? Mennyiben tudnak kritikailag szembefordulni ezzel az általam ismertetett, Zeletin által megfogalmazott, sajátos módon a Liberális Párt ideológiáját, apológiáját képviselő gondolatmenetről. Na, mostan azt mondta ön, hogy hát szembe a Fronttal. Mármint a jelenlegi kormánypárttal, ugye? Erre gondolt?

[01:25:35](#)

Kérdező 4: Nem feltétlenül, mert a jelenlegi Liberális Párt, ugye az a Fronttal várhatóan nem [...]

[01:25:43](#)

Tóth Sándor: Ellenzékben van. Ellenzékben van.

[01:25:47](#)

Kérdező 4: Na, most, tehát arra volnék kíváncsi, hogy ha ez a gondolkodás, mint ahogy ön azt mondta, hogy nem, de ha mégis valami pártformát vagy politikai csoportosulásformát ölt, akkor mégis mondjuk melyik az a politikai csoportosulás, amely ezt leginkább képviseli? Tehát egyáltalán van-e ilyen? Mert amit ön mond, hogy a politikai vezető elit, hát ugye eddig a Ceaușescu és a Kommunista Párt volt, most a Front, tehát ők azért nem egy. Még akkor is, hogyha [...]

[01:26:22](#)

Tóth Sándor: Igen, tényleg nem egy, bár sokáig nagyon egynek mutatkozott, de ebben a mai kormánypártban is, minthogyha repedések, hasadások, ellenzékiesség nem tudom, mi lenne. És hogy ki mit képvisel? Nehéz eldönteni. Nehéz eldönteni. Nem vált itt még el a tüdő a májtól, tetszik tudni? Itten gomolyog sok minden. És létező pártokba is ott vannak a visszahúzó erők. Talán vannak ottan olyan tényezők, amelyek valamennyire a létező realitásokkal számolni kívánnak.

[01:27:16](#)

Én sokkal többet várok attól, hogy végül is a realitásérzék győz meg mind többet arról, hogy számolni kell azokkal az elvárásokkal, amellyel szemben, ha mi nem tudunk helytállni, akkor bizony rossz gyerekekként sarokba állíthatnak bennünket. Talán többet jelent ebben az esetben az, hogy a nyugat hogy ítéli meg ezt a mai jelenséget. Hogyha ez nem lenne, hogyha ez a nyomás nem lenne, akkor sokkal inkább ragaszkodnának a régihez. Föltétlenül benne van, a kibontakozás egyik tényezője az, hogy nem mi, mert igencsak úgy néz ki, hogy valahányszor Magyarország felől valamiféle igény jelentkezik, az inkább ellenhatást kelt.

[01:28:44](#)

Hanem a nyugati nagyhatalmak. Na, hát. Minél következetesebben jelentkezik részükről, nyugat részéről az az igény, hogy itten kérem szépen nem nyilatkozatok és kulisszák, hanem nézzük meg a valóságot és mérjük meg haza, ugye? Emberi jogok, helsinki folyamat, satöbbi. Minél határozottabban jelentkezik ez, ez egy olyan tényező, amely megerősíti azt a kis magot, azt a ma még nem jelentős európai tényezőt, ami az országban a román társadalmon belül jelentkezik, azt erősíti. És a józanabb reál politikusokat pedig meggyőzni arról, hogy tetszik, nem tetszik, mégis csak alkalmazkodni kell. Igen tessék.

[01:30:03](#)

Kérdező 5: Ehhez kapcsolódik, hogy nem tudom, hogy a nyugat-európai vagy nagy államok nyomása nem okozhat-e, és ezt kérdezem, nem okozhat-e egy olyan ellenállást, hogy visszavonták(?). Tehát egy olyan lemondást pontosabban, hogy visszapattan és vissza[...]

[01:30:26](#)

Tóth Sándor: De, igen. Van ilyen. Van ez is, igen, van ez is. Csakhogy. Hogy van ez? Kérem szépen, annak, ami ottan kialakult, abban az országban, nem a sztálinizmus vagy szocializmus, vagy nem tudom, minek nevezzem 40 éve alatt, hanem 70 év alatt. Az a protekcionizmus, az a kontraszelekció, amely ottan nagyon hatékonyan úgy érvényesült, hogy románnak születni, az azt jelentette, hogy előjogom van.

[01:31:10](#)

Ez egy rendkívül jelentős réteget érdekeltté tett. Ennek a kontraszelektív, satöbbi rendszernek haszonélvezője volt. Haszonélvezője volt. És az egyetemi tanár és gyárigazgatótól a sarki rendőrig, tehát ez a legyező nagyon kinyílik, így társadalmilag, ugye? Nagyon sokféle rétegnek bizonyos csoportjai rendkívüli módon érdekelve vannak abban, hogy a fönnálló fönnmaradjon.

[01:32:06](#)

Mert ha változik és valóban érdem szerint és érték szerint és satöbbi, satöbbi, osztódnak el, mik? A lehetőségek, az állások, a satöbbi. Akkor bizony itten a kontraszelektált ember a maga

silányságának megfelelő helyre kerül. Ez Erdélyben nemzetiségi kérdésként is fölmerül. Sőt nagymértékben így merül fel. Tehát ez a rendkívül jelentős réteg érdekeltté vált az önálló fenntartásában.

[01:32:49](#)

Csakhogy a fönnálló már nem áll fönn. Hát ez a társadalom, ez szétmállik. Itten olyan válság következik be, amilyen a többi országokban nem fog bekövetkezni. Mindannyian mély gödörnek a fenekéről kell, kikapaszkodjunk. De olyan mély egyik se, mint éppen speciálisan a román. Ez aztán Ceaușescu. Ez aztán, ez vált a román specialitássá. Ebből következhetnek pogromok.

[01:33:34](#)

Következhettek olyan társadalmi konvulziók, olyan konfliktusok, ebből következhetnek Vásárhelyek, ugye? És ebből következhet végső soron az, hogy mégiscsak be kell farolni valahogy Európába, mert másképp tönkre megyünk. De ahogy én a jelenlegi szovjet társadalom konvulzióit nézem, egyre több hasonlóságot lehet felfedezni. Úgyhogy a végén a nagy történelemfilozófiai szemlélődés megint csak oda vezet, hogy keleti kereszténység, nyugati kereszténység.

[01:34:34](#)

Volt nekem egy, engedjenek meg, a magam számára az egyik legnagyobb, legjelentősebb lecke volt, amikor egy régi-régi szociáldemokrata barátom, a Salamon Laci bácsi, kolozsvári költő és lelkes szociáldemokrata volt, addig harcolt [...]

[felvétel vége]